

Naj se gredo poklonit v Slivno

2. del

Ivo Žajdela

Uredništvo koprskih *Primorskih novic* živi v svojevrstni iluziji tako kot zagovorniki zločinov »narodnega heroja« Alberta Grudna - Bliska, da lahko tistega, ki o zločinih piše, sramotijo ali pa ga, značilno levičarsko, ignorirajo.

Naj nadaljujem s pripovedjo Iva Kralja iz Slivnega pri Nabrežini o umoru njegove sestre Rosande Kralj in njene sosede Vide Kralj ob koncu vojne maja 1945.

Na sejo odbora »OF« »Zvedel sem, da bo tisti večer, ko sem prišel domov, v šoli sestanek vaškega odbora OF. Sklenil sem, da bom šel vprašat, kje sta dekleti.

Bil sem močno prizadet in niti na misel mi ni prišlo, da bi šel prosit ali ponižno spraševat. Slutil sem, da moram nastopiti samozavestno in odločno. Prijatelju sem dal ročno bombo in mu naročil, naj jo vrže za šolo. Potrkal sem torej po partizansko. Takoj ko je počilo, sem vstopil in vprašal, kdo je dal ukaz, da sta Gruden in Petelin odpeljala Rosando in Vido. Sejo je vodil predsednik J.

K. To je bil človek, ki se je večkrat v gostilni javno posmehoval na račun štirih bazoviških junakov. Tajnica pa je bila žena bivšega fašista, ki se je čez noč prelevil v komunista. Zanimivo je, da je moj oče prav tega človeka leta 1943 rešil gotove smrti na Krasu. Na zastavljeno vprašanje seveda ni nihče odgovoril in seja se je takoj končala. S slabim občutkom sem se vrnil domov.

Vsaka senca je bila nevarna

Naslednji dan mi je soseda Milena Kralj po skrivni poti prišla povedat, da je slišala, kako so se pogovarjali, da bodo ubili še mene, ker bi se sicer utegnil maščevati. Tisti večer sem se obo-rožen do zob spravil na streho nad 'kalono', se pravi nad vhod na dvorišče. Bil sem skrajno napet in v strahu. V temi in čisto tiho sem čakal, kaj bo. Približno

D.O. /
✠
SV. MA
MAGDA

Ivo Kralj, brat umorjene Rosande, pred spominsko ploščo, ki so jo jeseni 2013 pritrtili na cerkev v Slivnem

sem samo poslušal, kajti vsaka senca se mi je zdela nevarna.

Zjutraj, okrog 8. ure, sta se pojavila vojaški referent Angel Rebula in Mirko Legiša. Ta je imel za pasom obešeni dve ročni bombi, ena pa je bila brez vžigalnika. Spominjam se, da sem ga opozoril, da tista sploh ni uporabna. Govoriti je začel Angel Rebula. Zahteval je, naj jima izročim orožje. Jaz pa sem se mu uprl in sem mu rekel, da tega ne nameravam storiti, ker imam dovoljenje, da se lahko svobodno premikam po vsem Primorju, in to oborožen ter celo s kolesom. Dodal pa sem, da jima lahko izročim staro puško, ki sem jo skrival pod lopo. Rebula je sprejel to puško in sta odšla.

Tako sem še živ Tisto popoldne sem šel nekaj kosit. Mimo sta prišla Albert Kante iz Praprota in Avgust Gruden iz Šempolaja. S Kantejem sva bila dobra znanca. Ker sta se ustavila, sem pomislil, da sta to storila, da bi se malo pogovorili. Pred približno dvajsetimi leti pa mi je Kante zapal: 'Ali veš, da sva z Grudnom imela ukaz, da te odpeljeva?!' Res me je presenetil in tako sem ga vprašal, kako to, da sta me pustila. Pa mi pravi: 'Ja, veš, Gruden je bil starejši in mi je namignil, da sva odšla. Rekel je, da se bova izgovorila, da te nisva našla.' K tej odločitvi pa je vsaj po moje prispevalo tudi dejstvo, da je Gruden opazil, da nosim za pasom VIS (samokres).

Tretji dan sem se vrnil na Komando mesta v Sežano, od koder so me poslali za stražarja v smodnišnico med Sežano in Orlekom, nazadnje pa na Padriče, kjer sem komandantu Karlu Furlanu s Proseka vse povedal. Ta je sklenil, da gre z menoj v Slivno na odbor. Predsedniku je takole rekel: 'Tovariš, če se fantu kaj zgodi, boš slano plačal!' Tako sem, hvala Bogu, še živ.

Umorjeni pri Komnu Ko se je oče po kakih dveh mesecih vrnil iz Nemčije, je po vaščanu Andreju Miliču prosil za sestanek

z oznovcem Petelinom. Ta ga je sprejel na svojem domu in mu dal neke izmišljene naslove, kje naj bi iskal dekleti, čeprav je dobro vedel, kakšen žalosten konec sta naredili. Oče ju je tako dve leti zaman iskal po vsej Jugoslaviji. Šele leta 1947 smo izvedeli, da sta 19. maja 1945 Ludvika Forčič in Josip Švara iz Preserij pri Komnu našla v neki dolini pri tej vasi dve mrtvi dekleti.

Dve leti iskanja in žalosti Pričala sta, da je imela manjša (to je bila moja sestra Rosanda) roki zvezani s telefonsko žico, da je bila njena obleka vsa raztrgana in da je bil kos njenega čela na smreki, pokrita pa je bila z vojaško srajco. Večja (Vida) je imela tudi s telefonsko žico zvezani roki. Njena obleka je bila vsa razcefrana in poškodovana je bila po vsem telesu. Pokrita je bila s smrekovimi vejicami. Ležala pa je na partizanski kapi. Morilci so želeli prikazati zločin, kot da bi ga zagrešili četniki. Zato je bila tudi tedanja ljudska oblast organizirala pogreb teh dveh zanjo neznanih žrtev na komensko pokopališče. Minili sta torej dve težki leti iskanja in žalosti, preden je očetu uspelo najti sled za odpeljanimi Rosando in Vido. Odkopali so ju, pred pristojnimi oblastmi so ju prepoznali in nato uredili vse potrebno, da sta bili iz Komna prepeljani v rojstno vas Slivno, kjer počivata.«

Zagovorniki zločinov Dušanu Puhu kot tudi Grudnovima hčerki in sinu zelo priporočam, naj v Slivnem obiščejo Iva Kralja, Rosandinega brata. Ta jim bo »v živo« povedal, kako je Albert Gruden - Blisk, ki je bil doma iz sosednjega Šempolaja, ugrabil njegovo sestro Rosando in sosedo Vido Kralj ter ju umoril.

Tako kot je zapisal že pred leti v goriškem Mohorjevem kalendarju in maja 2010 v tržaškem *Primorskem dnevniku*, tako je tudi meni ponovil za Slivence strašno zgodbo. Povedal jim bo še več. Tudi to, da bi sam Grudna lahko takrat, kmalu po zločinu, ustrelil, da bi maščeval umor

Spomenik partizanskemu »narodnemu heroju« Albertu Grudnu - Blisku v Sežani

Albert Gruden - Blisk (vir: Arhiv Slovenije)

sestre in sosede, pa tega ni storil. Leta 1982 je sežanskega »narodnega heroja« na lovu, blizu Komna, blizu kraja, kjer so našli trupli dveh lepih deklet iz Slivnega, ustrelil nekdo drug.

Albert Gruden je bil seveda zločinec, ne pa »narodni heroj«. Vsi tisti, ki zdaj tako slepo zagovarjajo to zločinstvo, naj se zamislijo nad svojim početjem.

Umor v ulici Rossetti Neodvisno od mojega pisanja o zločinih »narodnega heroja« Alberta Grudna - Bliska je bil ob 70. obletnici trojnega umora v ulici Rossetti v Trstu 10. marca 1944 objavljen članek, v katerem je naveden verjetno še en zločin tega komunističnega morilca. Tudi ta zločin ni »kar tako«, ampak je celo eden najbolj znanih umorov (atentatov) med drugo svetovno vojno in komunistično revolucijo med Slovenci.

Sedemdeset let že trajajo prizadevanja cele vrste publicistov in pisateljev, da bi razkrili, kdo ▶

ob 22. uri se je na Kržadi, kakih 30 metrov od hiše, slišalo neko potuhnjeno govorjenje. Enega sem spoznal po glasu. Ta je bolj preklinjal kot govoril. Okrog 23. ure pa je nastala velika tišina in tedaj sem se zbal, da nameravamo k nam po stranskih vratih, ki jih imamo za hlevom. Stekel sem za hlev in tam vrgel ročno bombo. Napravil sem nato kakih 50 metrov za vasjo, ko mi je nekdo zaklical: 'Stoj!'. Skočil sem za vogal hiše in spustil rafal v zrak. Zbežali so, jaz pa sem se oddahnil. Moj bratranec Vanko Terčon mi je rekel, da je bil tudi on zraven in da me je tedaj 'haltala' narodna zaščita. Na ogled so prišli, ker so slišali eksplozijo ročne bombe in, tako mi je povedal, da niso mene iskali. 'Stoj!' pa da je zaklical Franc Berkič. Tisto noč

Grob Rosande Kralj v Slivnem

▶ je 10. marca 1944 v Trstu umoril Stanka Vuka, njegovo ženo Danico Tomažič in naključnega obiskovalca dr. Draga Zajca. Ker je laž nesmrtna duša komunizma, je ta bila tudi v primeru tega umora tako »odločna« in agresivna, da je bolj ali manj publicistično »zmagovala«. Ker ni bilo neposrednih dokazov in pričevanj, so avtorji posegali po mnogih precej trhljih »dokazilih« in sklepanjih, vse za to, da bi za umor okrivili politično (ideološko) nasprotno stran. Pri tem so daleč prednjačili levičarji, gotovo tudi zato, ker so »po naravi« bolj agresivni, predvsem pa, ker so za to imeli veliko več možnosti za objavlanje kot pa »desni« avtorji.

Očrnitve žrtev Eden redkih novejših člankov »z desne« je bil moj leta 2004 v reviji *Demokracija*. 22. in 29. aprila tega leta sem objavil dva članka, ki sem ju naslovil *Cesarjeva oblačila* in *»Rdeča roka«*. Odzval sem se na

razmeroma dolg članek publicista Emila Cesarja v reviji *Borec* leta 2001 (štev. 591–593). Cesar se je v temo kar poglobil, njegov namen pa je bil navesti čim več »dokazov«, da so trojni umor zagrešili pripadniki »desnice« oziroma »črne roke«. Pri tem je pri »sklepanju« šel celo precej dalje, kot pred njim Jože Vidic v knjigi *Po sledovih črne roke* (1975), ki je o storilcih umora naredil svojevrsten konstrukt, kakršnih je bil v času, ko se je mislilo, da bodo pridobitve komunistične revolucije za vedno zmagovalno vladale v Sloveniji, poleg njega zmožen le redko kdo.

Namen mojega članka je bil opozoriti na trhljost Vidičevega, predvsem pa Cesarjevega »sklepanja« kot tudi na to, da »črna roka« zunaj Ljubljanske pokrajine in Gorenjske ni ubijala, komunistična »rdeča roka« pa je.

Umori »rdeče roke« Komunistična Varnostno-obveščevalna služba (VOS) je leta 1943

predvsem v Vipavski dolini zagrešila številne umore ljudi, ki so jim bili politično napoti. Najbolj znan in tudi grozovit je bil umor Iva Brica iz Dornberka 2. junija 1943, ki je bil velik protifašist in narodnjak (preganjan pod fašizmom), ni pa bil za komunizem. Dva partizana sta ga »hladnokrvno« ustrelila na travniku, ko je kosil, vpričo dveh sinov. Iva Brica in umor sta v *Zavezi*, štev. 8, marca 1993 opisala Jožko Kragelj in Tine Velikonja.

Tako kot v Ljubljanski pokrajini takoj po kapitulaciji Italije septembra 1943 so komunisti s svojimi partizani povsem ponoreli tudi na Primorskem. 18. septembra 1943 so v Prvačini ugrabili dve Bričevi sestri, Angelo Zorn in Jožefo Sulič, Jožefinega moža Andreja Suliča ter njuni hčerki 22-letno Zorko in komaj 14-letno Marijo ter jih umorili nad vasjo. Oktobra so partizani odgnali v smrt tri Blažičeve brate iz Vrtoč in Marijo, hčerko najstarejšega Avgušтина. Njihovega »groba« niso nikoli odkrili. 10. novembra 1943 so partizani iz Mirna odgnali prof. Cirila Šinigoja, Bogomirja Klančiča in Venceslava Štanta, štiri dni kasneje pa še Vero Lestan in Alojza Rusjana. Vseh pet so umorili.

To je le nekaj izrazito političnih umorov. Partizani so na Primorskem ubijali že pred tem, pogosto pa tudi po teh primerih oz. datumih in tudi po vojni.

Umor dr. Aleša Stanovnika

Preden sem leta 2004 pisal o trojnem umoru v Trstu, sem v *Demokraciji* objavil tri članke o smrti Aleša Stanovnika z naslovi: *Pamflet o krivdi* (1. 4. 2004), *Oporečnik revolucije* (8. 4. 2004) in *Na poti revolucije* (15. 4. 2004). Tudi v tem primeru sem se odzval na neko pisanje. Janez Stanovnik je namreč o svojem stricu napisal knjigo *Aleš Stanovnik in njegov čas*, v njej pa je krivdo za smrt Aleša Stanovnika zvalil kar na »desnico«. To je storil kljub temu, da je v knjigi navedel celo vrsto podatkov, ki so praktično vso pozornost za krivdo za Stanovnikovo smrt usmerjali na stran komunistov. Njegova knjiga je glede tega

Grob Vide Kralj v Slivnem

naravnost »nora«. Pri zbiranju podatkov in okoliščin se je zelo potrudil, navedel je celo vrsto zelo prepričljivih dokazov, potem pa, ko bi moral zapisati, da so hišo, v kateri se je skrival Aleš Stanovnik, Italijanom lahko izdali le njegovi politični sopotniki (komunisti oz. VOS), je »preprosto« zapisal, da ga je »izdala« katoliška stran.

Odstranjevanje »ovir«

Aleš Stanovnik na začetku vojne in komunistične revolucije ni bil več mladenič, kot večina moštva, ki je za komunistične veljake izvajalo revolucijo. Rodil se je leta 1901 in je bil leta 1942 star že 41 let. Kot odvetnik je bil izobražen in politično ter človeško formirana osebnost. Študiral je pravo, doktoriral je leta 1926, bil je odvetnik. Bil je viden član krščanskih socialistov, v letih pred drugo svetovno vojno se je povezal s Kardeljem in komunisti in poleti 1941 postal član komunističnega »vrhovnega plenuma« Osvobodilne fronte.

Že zelo hitro je dal svojim političnim sopotnikom v OF vedeti, da se ne strinja z nasiljem, ki ga izvajajo. Vodstvo revolucije je hitro spoznalo, da jih bo pri njihovem početju oviral ne le med revolucijo, ampak tudi po prevzemu oblasti, zato so se ga po hitrem postopku (z izdajo skrivališča Italijanom) znebili. 22. maja 1942 so ga v skrivališču v Ljubljani aretirali Italijani in ga 2. junija v Gramoznjami ustrelili.

Umor dr. Stanka Vuka

Zelo podobno se je zgodilo s Stankom Vukom. Tudi on sredi revolucije leta 1944 ni bil več mladenič (rodil se je leta 1912), bil je izobraženec (imel je doktorat iz političnih ved) in prav tako že formirana in ugledna osebnost. Tudi on je v nekem trenutku izrazil nestrinjanje z revolucionarnim nasiljem. In že v naslednjem trenutku je bil umorjen.

Komunisti so na svoji revolucionarni poti odstranjevali prav vse ovire, če so jih le lahko. Pri tem so se posluževali izjemnih količin in oblik nasilja. Prav nobenih pravil se niso držali, prav vse je bilo podrejeno zmagi revolucije oz. zavzetju oblasti. □

Nadaljevanje prihodnjič

